

De centralstyrede massepartier

Johannes Andersen

1. Indledning

I 70'erne er der sket mange ting på den politiske scene i Danmark. Man skal helt tilbage til systemskiftet i 1901 for at se lige så mange ændringer, forskydninger og nye aktiviteter, som man har set i 70'erne. Der er dukket nye partier op (FRP, CD), der er sket forskydninger mellem vælgerne og partierne, og der er vendt op og ned på det politiske billede. Nogle partier har fået fordoblet deres mandattal, andre er blevet halveret, mens andre igen uden videre har opnået en imponerende støtte. Jo, ændringer er der sket mange af i 70'erne.¹⁾ Jeg mener at disse ændringer i høj grad kan spores tilbage til de politiske partiers adfærd, og den måde de har prioriteret deres aktiviteter på. Derfor vil jeg i det følgende forsøge at indkredse de centrale elementer i de politiske partiers adfærd. Det ville imidlertid være lidt misvisende, hvis man ikke gik et skridt videre for at se, hvilke konsekvenser denne adfærd har for vælgerne, d. v. s. for vælgernes mulighed for at øve indflydelse på den politiske udvikling. Endelig bør man også se på de samfundsmæssige forhold, der udgør baggrunden for de politiske partiers adfærd i 70'erne. Det er den eneste måde man kan få ordentlig hold på, hvad der er det centrale kendetegn ved de politiske partier i dag.

I denne artikel vil jeg kun inddrage de to sidste forhold ganske kort, i form af en række centrale teser der kan danne udgangspunkt for den fortsatte diskussion af de politiske forhold i 70'ernes Danmark. *Hovedvægten vil blive lagt på en diskussion af de politiske partiers adfærd i Danmark i 70'erne.* Som det fremgår af min overskrift til denne artikel, så mener jeg at man kan karakterisere de politiske partier som centralstyrede massepartier. Derfor vil min gennemgang af de politiske partiers adfærd, denne adfærds konsekvenser, og baggrunden for den, være et forsøg på at argumentere for bestemmelsen af de politiske partier som centralstyrede massepartier.

2. De politiske partiers adfærd

Skal man kort karakterisere de centrale dele i de politiske partiers adfærd, så mener jeg den består i tre dele. For det første partiernes adfærd overfor f. eks.

1) Disse ændringer er udførligt behandlet i O. Borre m. fl. *Vælgerne i 70'erne*. Kbh. 1977.

vælgerne og i Folketinget, for det andet de politiske standpunkter der er indeholdt i aktiviteterne, og endelig for det tredje i den måde, partierne organiserer sig selv på. Derfor har jeg delt den følgende diskussion af partiernes adfærd op i tre dele.

2.1. Partiernes politiske standpunkter i 70'erne

De politiske partier er for det meste opstået som et organisatorisk resultat af en politisk bevægelse i en given social klasse. Det betød, at partiet først og fremmest fremførte krav og synspunkter, som den givne sociale klasse havde. Det er noget man først og fremmest finder hos de »gamle« partier (SD, Venstre, Det konservative Folkeparti og Det radikale Venstre). Arbejdsklassens interesser blev fremført af Socialdemokratiet, bøndernes af Venstre og de selvstændiges mere eller mindre klart af Det konservative Folkeparti. Partierne var altså i ordets bedste betydning politiske repræsentanter for en social gruppe og klases interesser, i den forstand at de politiske partier aktivt forsvarede og kæmpede for disse forskellige interesser. Det betød omvendt, at de sociale klasser havde en rimelig mulighed for at påvirke den statslige politik.²⁾ At der er grund til at skrive rimelig mulighed, er der flere ting der tyder på, bl. a. kampen for systemskiftet op til 1901.³⁾

I alle de »gamle« partier har det imidlertid været muligt at konstatere en glidning bort fra de oprindelige »klassestandpunkter«. Socialdemokratiets lange vej gennem reformismen er et godt eksempel på denne historiske proces, hvor de politiske standpunkter svækkes.⁴⁾ Det er imidlertid ikke kun hos Socialdemokratiet man kan finde denne udvikling. Også hos de øvrige partier, og det er en udvikling, der er blevet forstærket i 60'erne og 70'erne.⁵⁾

Hvor der oprindeligt var store forskelle på de politiske partiers standpunkter, ser man i 70'erne en klar tendens til et vist sammenfald i partiernes politiske standpunkter. Der kan således klart udskilles tre hovedområder, som mere eller mindre dækker de politiske partiers standpunkter i 70'erne, og det gælder ikke mindst for de »nye« politiske partier, der netop er opstået umiddelbart før eller i 70'erne. (VS, SF (der har en lidt længere historie), FRP, CD, KrF). Det drejer sig om følgende:

1. *Fremhævelsen af, hvad der er det danske samfunds interesser, og hvilke foranstaltninger der skal gennemføres, for at disse interesser kan varetages.* De

2) Jvf. T. Worre i O. Borre, op.cit. p. 27 f. og Per Salomonsson, *Den politiske magtkamp. 1866–1901*. Kbh. 1968 p. 35 f, 57 f, og p. 64 f.

3) Jvf. de folkelige aktiviteter i denne periode, beskrevet i P. Salomonsson, op.cit. p. 73 ff.

4) For SD-s vedkommende findes mange analyser, bl. a. E. Bastholm, *Socialdemokratiet som folkeparti*. Århus 1976.

5) Se f. eks. M. N. Pedersen, Partiernes holdning ved vedtagelsen af regeringens lovforslag 1945–1966, i *Historie*, nr. 3, 1967, p. 404–435. Pedersen påviser, at de fire gamle partier i stor udstrækning har stemt for de skiftende regerings forslag. På den baggrund konkluderes, at der er høj grad af reel enighed partierne imellem. Ligesom der også påvises nogle forskelle.

fleste formuleringer på dette område er holdt i meget *generelle* vendinger, bygget op omkring hvad der er nødvendigt for samfundet, og hvilken plan man vil bruge. De mest konkrete formuleringer der er fremkommet omkring disse ting i 70'erne er bygget op omkring »betalingsbalanceunderskuddet«, »arbejdsløsheden« og »lønningerne«. Og de er kædet sammen på den måde, at regulering af lønningerne skal løse de andre problemer. Dette er imidlertid også en meget generel økonomisk vending, som oven i købet meget let kan problematiseres. Ikke alene ud fra den hidtidige praksis, men også teoretisk.⁶⁾

Det er værd at holde fast i, at disse politiske synspunkter er formuleret i generelle vendinger. Det betyder nemlig, at deres forbindelse til den konkrete politik er ret svag. Som følge deraf kan det være vanskeligt at bruge de politiske standpunkter hos partierne som grundlag for en konkret indkredsning af den danske stats politik.

2. *Fremhævelse af de interesser, man mener lønmodtagerne har i det danske samfund.* I takt med at lønmodtagergruppen er blevet større og større i perioden efter 1945 er det meget naturligt, at de politiske partier bejler kraftigt til denne gruppe.⁷⁾ Der er imidlertid også her tale om en meget generel række af vendinger, som søger at omfatte så stor en gruppe som overhovedet muligt, d. v. s. helst alle indkomstgrupper. På den anden side er denne interesse for lønmodtagerne mere og mere blevet underlagt de politiske standpunkter, man har fremlagt inden for det område, jeg har nævnt ovenfor, nemlig »det danske samfunds interesser«.

3. *Fremhævelsen af et enkelt konkret problem som årsagen til de fleste problemer.* Det sker ofte i form af at man finder en marginalgruppe, som bliver gjort til syndebuk for en lang række problemer. Som eksempel kan jeg nævne venstrefløjen (hos Socialdemokratiet), fremmedarbejderne (hos Det konservative Folkeparti), pædagogerne, kulturfolk, skolelærere (hos Centrumdemokraterne), jordrenten (hos Retsforbundet), de offentligt ansatte »papirnussere« – det administrative personale (hos Fremskridtpartiet), moralen (hos Kristeligt Folkeparti) o. s. v. I modsætning til de første to punkter, er udgangspunktet og en lang række af de formulerede politiske standpunkter inden for dette felt ret konkrete, uden at det dog på nogen måde er lykkedes på overbevisende måde at fremstille de påståede sammenhænge tilstrækkeligt klart overfor vælgerne.⁸⁾ Derfor kan man vist med en vis ret sidestille disse formuleringer med de ovennævnte, med hensyn til til hvor konkrete de er i forhold til statens politik.

Hvis jeg på den baggrund skal samle op, så kan man spore en udvikling i de

6) Se f. eks. P. R. Christensen m. fl. *Lønniveau og konkurrenceevne*. Ålborg 1978. Heri stilles der spørgsmålstejn ved de nævnte økonomiske sammenhænge.

7) Se J. Goul Andersen. *Mellemlagene i Danmark*. Århus 1979. p. 235 ff.

8) Det kan illustreres ved den forskel der er mellem Fremskridtpartiets skattepolitik, og fremskridtsvælgerenes opfattelse af skatten, jvf. undersøgelse i *Provinsbankens temablad*. November 1978. p. 31.

politiske partiers politiske standpunkter bort fra forsvaret af enkelte sociale klassers interesser til en fremhævelse af de interesser, det danske samfund har, suppleret med en markering i forhold til lønmodtagergruppen som sådan og i forhold til konkrete marginalgrupper, der gøres ansvarlig for en lang række problemer. Politiske formuleringer der holdes i meget generelle vendinger, set i forhold til statens konkrete politik. Det har helt klart været tilfældet i 70'erne.⁹⁾

Brugen af generelle vendinger til fremstilling af politiske standpunkter, har naturligvis visse begrænsninger. Først og fremmest fjerner man opmærksomheden fra den konkrete politiske udvikling, og koncentrerer den i stedet omkring nogle ret banale og til dels indholdstomme ting. De politiske partier er dermed med til, i kraft af den måde de udformer deres politiske standpunkter, at tømme de partipolitiske aktiviteter for reelt politisk indhold, set i forhold til statens konkrete aktiviteter. Selv om det er muligt at trække nogle generelle træk ud af partiernes politiske standpunkter, så er billedet naturligvis ikke helt så entydigt, som jeg har fremstillet det her. For det første finder man nogle træk tydeligere hos nogle partier end hos andre. F. eks. er tendensen til at fremhæve et konkret problem som årsagen til mange andre tydeligst at spore blandt de nye partier, som FRP og Centrumdemokraterne. For det andet er der stadig historiske traditioner at spore i flere af partierne, f. eks. hos Venstre. Endelig er venstre-fløjens partier lidt ude af dette billede. De forsøger stadig at fastholde forsvaret for en klasses interesser som det centrale (arbejderklassens). Dernæst kommer spørgsmålet om hele landets interesser ind i billedet (Socialisme).

Trods disse nødvendige forbehold finder jeg alligevel en meget tydelig tendens til, på det politiske område, at de politiske partier selv svækker den tidligere historiske forankring i en social klasse. Det kan selvfølgelig ikke undgå at få til konsekvens, at der reelt sker en svækkelse af den sociale forankring, hvad jeg vender tilbage til. Dette billede af den politiske udvikling bliver tydeligere hvis man ser på den anden side af de politiske partiers adfærd, nemlig deres aktiviteter overfor vælgerne. Når partierne på det politiske område langt hen er enige om hvad der er hovedproblemerne, og hvad der er »den nødvendige løsning«, kan det være svært at markere forskelle på dette plan. Noget der er meget nødvendigt i et politisk system, der rummer op mod 12 forskellige partier, og hvor vælgerforskydningerne er pludselige og ofte ret overraskende. Derfor er der sideløbende med tendensen til at de politiske standpunkter sammenfalder mere og mere, ligesom de bliver mere og mere generelle, en tendens til at partierne i deres henvendelsesform til vælgerne forsøger at markere så store forskelle som overhovedet muligt. Det vil jeg forsøge at antyde i det følgende.

9) Se J. Andersen. *Vælgerne, de politiske partier og staten. En analyse af valgkampen 1979.* Ålborg 1980. Heri gennemgås bl. a. partiernes valgmateriale, og det viser klart den nævnte tendens.

2.2. Partiernes aktiviteter i 70'erne

De politiske partier udfolder mange former for aktivitet i deres forsøg på at komme i kontakt med vælgerne. Det sker gennem avisindlæg, diskussioner i medierne, pjecer, programmer og meget mere. Specielt i forbindelse med valgkamp til et folketingsvalg. Derfor er det i forbindelse med de politiske partiers valgkamp, man får det bedste billede af deres aktiviteter i forhold til vælgerne. Oprindeligt var det vigtigste bindeled til vælgerne partiernes medlemmer. Medlemmerne udbredte og argumenterede for partiets standpunkter, ligesom det var medlemmerne der tog nye ting op i partiet, som de havde hørt gennem deres arbejde i forhold til vælgerne. Dette er imidlertid ikke længere tilfældet, og det skyldes ikke bare, at medlemstallet i de politiske partier er dalet voldsomt.¹⁰⁾

Efterhånden som massemedierne, specielt de elektroniske, har vundet indpas blandt befolkningen, har partierne i større og større omfang satset her. Det fremgår tydeligt af følgende undersøgelse, foretaget i forbindelse med valgkampen til folketingsvalget 1979.¹¹⁾

Partierne er blevet spurgt om, hvilke kontaktformer med befolkningen, de anså for at være den vigtigste, hvilken kontaktform de prioriterede højest, og endelig hvilken de mente gav den klareste og grundigste information om partiets politik. Det fremgår af følgende tabeller, hvordan partierne har svaret. Jeg vil godt understrege, at kategoriseringen af partierne faktisk har været mulig at foretage ud fra besvarelsene.

Partiernes vurdering af den vigtigste kontaktform med befolkningen

	De »gamle« partier	De »nye« partier	Venstre- fløjspartier
TV	×	×	
Radio			
Aviser			
Eget valgmateriale			×
Vælgermøder			

Partiernes egen prioritering af kontaktformen med befolkningen

	De »gamle« partier	De »nye« partier	Venstre- fløjspartier
TV	×	×	
Radio		×	
Aviser	×		
Eget valgmateriale	×	×	×
Vælgermøder		×	

10) Som et eksempel på et partis forhold til medlemmerne kan jeg henvise til Socialdemokratiet. Se herom i J. Andersen. *Socialdemokratiet i 70'erne. En bygning slår revner*. Kbh. 1978, p. 144 ff.

11) Se J. Andersen. *Vælgerne, de politiske partier*. op.cit.

Partiernes vurdering af hvilken kontaktform der giver den klareste og grundigste information om partiets politik

	De »gamle« partier	De »nye« partier	Venstre- fløjspartier
TV		X	
Radio			
Aviser			
Eget valgmateriale	X	X	X
Vælgermøder			

Der tegner sig således et klart billede af, at selv om partierne selv mener, at det er igennem deres eget valgmateriale (pjecer m. m.) vælgere får de bedste og grundigste informationer om partiets politik, så mener både de »gamle« og de »nye« partier, at TV er den vigtigste kontaktform, og at det er den de prioriterer. Undtagelsen er – igen – venstrefløjspartierne, der ret konsekvent både vurderer og prioriterer deres eget valgmateriale højest. Værd er det imidlertid også at notere sig, at de gamle partier prioriterer aviserne højt. De gamle partier bruger således som de eneste partier ret mange penge på en løbende annoncering med store annoncer. Det kan man også se på partiernes budget i forbindelse med valgkampen 1979. Det fremgår af følgende tabel.¹²⁾

De politiske partiers officielle budget ved valgkampen 1979

Socialdemokratiet	4.500.000 kr.
Det radikale Venstre	700.000 kr.
Det konservative Folkeparti	1.500.000 kr.
Retsforbundet	200.000 kr.
Socialistisk Folkeparti	300.000 kr.
DKP	500.000 kr.
Centrumdemokraterne	200.000 kr.
Kristeligt Folkeparti	300.000 kr.
Venstre	2.000.000 kr.
Venstresocialisterne	100.000 kr.
Fremskridtspartiet	700.000 kr.
KAP	100.000 kr.

Det skal dog ikke overses, at de store partier faktisk også prioriterer TV som den vigtigste kontaktform.

Der tegner sig altså en meget klar tendens til, at de politiske partier prioriterer TV mere og mere i deres kontakt med vælgerne. For visse partiers vedkommende suppleret med store avisannoncer. Det får selvfølgelig konsekvenser for den måde partierne udformer kontakten. Noget der skal sammenholdes med det forhold, at der er et større og større sammenfald i partiernes synspunkter, ligesom de formuleres mere og mere generelt. Jeg mener der kan spores føl-

12) Op.cit. – baseret på oplysninger fra Danmarks Radio.

gende generelle træk i den måde, partierne udformer deres kontakt til vælgerne på:

1. *De politiske partiers aktiviteter i forhold til vælgerne bliver mere og mere præget af forsøg på at kontakte vælgerne gennem emotionelle og æstetiske sansepåvirkninger.*

Det sker gennem en ændring i sprogbrugen og gennem en ændring i antallet af politiske argumentationer. Dertil kommer, at man i vælgerudsendelserne i forbindelse med valgkampe bruger flere og flere billeder. Disse tendenser er blevet understreget af en analyse af socialdemokratiets propagandateknik i 70'erne.¹³⁾

For det første viser undersøgelsen, at der op gennem 70'erne sker en indskrænkning i antallet af sagområder, der inddrages i partiets valgudsendelse i TV. En indskrænkning der for alvor finder sted fra 1975. I stedet tales der mere og mere om selve valgsituationen og den parlamentariske situation.

For det andet viser undersøgelsen en ændring i sprogbrugen. I 1971 brugte man stadig det »moderne teknokratsprog«, som brugte vendinger, der var bygget op omkring en klarhed, der appellerede til intellektet. Fra 1973 sker der en ændring, idet man bruger flere og flere vendinger fra dagligsproget (metaforer), ligesom det gøres mere talesprogsagtigt. Der gøres altså bevidst mere ud af kontaktformen med vælgerne, på den måde at man taler mere konkret og i et sprog, vælgerne kender. Uden at der altså tales mere politik – tværtimod. Det er specielt udbredt hos de nye partier, f. eks. hos Fremskridtspartiet og Centrumdemokraterne.

For det tredje gøres der mere ud af billedsiden i TV-udsendelserne. Der fremlægges politiske budskaber gennem brug af billeder, noget der i høj grad er beregnet til at appellere til vælgerne umiddelbare følelser, når de ser et givet billede. Der lægges altså op til en følelsesmæssig forståelse af politikken. Det er underbygget af brugen af store og løbende avisannoncer, hvor man ud over slående – appellerende – overskrifter, bruger manende billeder af bl. a. A. Jørgensen.

Disse ting bruges også mellem valgene, f. eks. i forbindelse med udarbejdelse af politiske forlig. Siden midten af 70'erne har forligsforhandlingerne været meget medieorienterede på den måde, at de har haft et spændingsmoment, der er blevet forstærket af TV, og som i høj grad har appelleret til vælgerne følelser. Forligssituationen er blevet beskrevet på følgende måde: »Forligsforhandlinger i sene nattetimer er godt mediestof, og det ved politikerne. Som i en krimifilm gribes vi af spændingen, når sekundviseren på den tidsindstillede bombe, nærmer sig det afgørende tidspunkt. Når Anker Jørgensen frem i rette tid, eller lykkes det skurken Poul Hartling at få lagt hindringer i vejen for ham?

13) Se B. Fibiger. *Udviklingstendenser i socialdemokratiets propagandateknik i 70'erne*. Stencil. Århus Universitet. Nordisk Institut. 1979.

... Det er således min (Bo Fibiger) klare opfattelse, at den medieorienterede forligsstrategi fra midten af 70'erne, – bevidst eller ubevidst – har haft den funktion at målrette vælgerne behov for sanselig oplevelse af det politiske liv...¹⁴⁾ Selv om beskrivelsen måske er lovlig polemisk, og selv om der er en tendens til at opfatte mediet som styrende for politikken, så er der uden tvivl nogle meget centrale bemærkninger i beskrivelsen af forligssituationen i TV. Det der er spændende, set ud fra et mediesynspunkt, bliver gjort til det centrale af både partierne og medierne. Resultatet af forhandlingerne bliver først afsløret når hele »spillet« er ovre.

Ved at lægge større vægt på det følelsesmæssige og æstetiske i kontakten til vælgerne, understreges tendensen til at gøre mere ud af formen end indholdet. Det understreges også på andre måder.

2. *De politiske partier søger at slå igennem i forhold til vælgerne ved hjælp af personligheder.* I takt med at partierne har lagt større vægt på det følelsesmæssige og direkte oplevede, har man også lagt vægt på, at de bliver repræsenteret i medierne af personer, der både har en speciel personlighed og en evne til at gribe ind i diskussioner med de andre partiers ledende personer. Man kan tale om en mild form for persondyrkelse. Kendsgerningen er imidlertid, at de politiske partier i løbet af 70'erne har manifesteret sig med 5–8 kendte personer i medierne, og disse personer bruges igen og igen. I de vigtige diskussioner, som f. eks. debatter i forbindelse med folketingsvalg, er det kun nogle få personer man bruger. En partileder og et par støtter. Ved valgkampen 1979 brugte Det konservative Folkeparti kun en person som slagskibet. Mens de øvrige partier havde tre personer, hvoraf lederen dog talte i længst tid.

Specielt for de nye partier har personer betydet meget. Uden Mogens Glistrup var der næppe blevet noget Fremskridtsparti, selv om de sociale kræfter bag partiet lå og ulmede meget længe. Det samme kan siges om Centrumdemokraterne og deres leder Erhard Jacobsen. Imidlertid finder man hos Socialdemokratiet en lignende fremhævelse af Anker Jørgensen, f. eks. i valgreklamerne. Selv om det ikke er stedet for en grundig billedanalyse af disse reklamer, så siger man næppe for meget ved at påstå, at de billeder man har brugt er billeder, hvor Anker Jørgensen fremstår som fasthedens, ansvarets, overblikkets og sandhedens mand. En slags »nationens fader«. Det korte af det lange er, at de politiske partier selv har prioriteret de ledende personers centrale rolle, og understreger i øvrigt dermed tendensen til at lægge større og større vægt på formen.

3. *Endelig koncentrerer de politiske partier sig i deres agitation mere og mere om konkrete situationer, der ikke berører grundlæggende politiske spørgsmål – snarere tværtimod.* Ved at koncentrere sig om konkrete situationer, gerne fra

14) B. Fibiger. Medieorienteret forligsstrategi med Anker Jørgensen som McCloud. *Information* 23. 11. 77.

den politiske dagligdag, forsvinder de politiske linier meget let. Det var f. eks. situationen under valgkampen 1979. Her prioriterede så godt som alle de politiske partier diskussionen af regeringdannelsen efter valget, selv om det rent faktisk var det eneste spørgsmål man ikke kunne tale ret meget om. Der var nemlig ingen der kendte valgresultatet. Men ved at snakke om et konkret problem, som var kendt af alle, *og som man altså ikke kunne snakke om*, undgik man at tale om valgets hovedspørgsmål – den økonomiske krise og den konkrete politik, man mente skulle til for at ændre på krisen.¹⁵⁾ Denne tendens kan ses som en forlængelse af ændringen i sprogbrugen til mere dagligdags tale, og svækkelsen af partiernes politiske profiler.

De tre forhold som jeg har trukket frem her er alle med til at understrege den prioritering partierne selv har valgt. Man forsøger at gøre »politik egnet for TV« og »forståelig for folk«. Partiernes grundlæggende synspunkt på deres aktiviteter er derfor formodentlig ret godt sammenfattet af Ib Stetter fra Det konservative Folkeparti når han siger, at »politik slet ikke er noget vælgerne har tid og mulighed for at sætte sig ind i. Men det skulle man nu ikke være ked af, for der var 12.000 vælgere der havde tillid til at han gjorde arbejdet for dem.«¹⁶⁾

Det er nok en noget vidtgående fortolkning af det repræsentative system. På den anden side er det som om de politiske partier i deres adfærd lægger op til, at det er den rigtige tolkning – ihvert fald for 70'erne.

De to sider af partiernes adfærd må ses som dele af samme sag. Svækkelsen af det sociale perspektiv i de politiske partiers politiske standpunkter, til fordel for fremhævelsen af generelle samfundsmæssige interesser, formuleret til generelle termer, må nødvendigvis føre til en stærk koncentration om det felt, hvor det er muligt at skelne de politiske partier fra hinanden, og det vil sige i medieverdenens formsprog, hvor der tales mere til følelser end til fornuften. Omvendt betyder det, at hvis de politiske partier ønsker at dominere medierne, må de lægge hovedvægten på formen, fordi det er umuligt at diskutere politik i en monolog. Derfor er det to sider af samme sag når man i partiernes adfærd kan spore tendensen til dels at gøre de politiske formuleringer meget generelle og uforpligtende, og til dels at gøre politik til et spørgsmål om bearbejdning af vælgernes følelser.

De politiske partiers arbejde i Folketinget er tydeligt præget af den adfærd, jeg har beskrevet i det ovenstående. For det første er det primært de samfundsmæssige interesser der ligger til grund for partiernes arbejde, og ikke en bestemt social classes interesser. Det giver sig i 70'erne udslag i en lang række politiske forlig, der samler et større eller mindre antal partier omkring en kriseplan, der benævnes som den »nødvendige politik«.

15) Jvf. J. Andersen. Vælgerne, de politiske partier ... op.cit. Her er valgkampens materiale analyseret i forhold til problemstillinger i forbindelse med den økonomiske krise. Og ingen af partierne gør ret meget ud af denne side af sagen.

16) Se B. Fibiger. Medicorienteret ... op.cit.

For det andet viser tendensen til at de politiske partiers standpunkter bliver mere og mere generelle sig i det forhold, at arbejdet i Folketinget specialiseres, således at det enkelte medlem får til opgave at følge med i den politiske udvikling i en bestemt sag. Det betyder på den anden side, at man i en politisk debat i Folketinget ikke kan fremføre detaljerede politiske synspunkter, fordi partiets talsmænd ikke har den fornødne indsigt, eller fordi den indsigt han har er alt for detaljeret til, at den fører til en politisk debat. Dertil kommer, at den tid der er afsat til en politisk debat i Folketinget ikke tillader en dybere debat, ligesom den manglende interesse fra massemediernes ikke indbyder til længere diskussioner. Det betyder at der er længere og længere mellem de grundige politiske debatter i Folketinget, der følges af folketingsmedlemmerne og af medierne, og hvor alle deltager.

For det tredje er den aktivitet man benytter sig af i de sjældne storpolitiske diskussioner, f. eks. i forbindelse med politiske forlig, meget lig de aktiviteter jeg har beskrevet ovenfor: forsøg på at påvirke den politiske debat gennem følelsesmæssige og æstetiske sansepåvirkninger, kendte personligheder og direkte dramatiske spørgsmål.¹⁷⁾

Der er altså ingen ting der fundamentalt ændrer sig, hvis man forskyder opmærksomheden fra de politiske partiers adfærd i forhold til vælgerne til de politiske partiers adfærd i Folketinget. Det er stort set de samme tendenser man finder begge steder. Men de er tydeligt i forhold til vælgerne.

Hvis man skal sammenfatte de tendenser jeg har beskrevet her, så mener jeg man kan sige, at de politiske partier er massepartier, i den forstand at de henvender sig til vælgerne under et, i modsætning til tidligere hvor den sociale binding til en bestemt klasse betød, at man gjorde mest for at fremme denne klasses interesser. Dertil kommer, at deres henvendelser til vælgerne og deres politiske arbejde i øvrigt, er præget af de meget generelle perspektiver, og at de i høj grad søger mediernes opmærksomhed, hvor det er muligt.

2.3. Partiernes interne organisering

Den adfærd, som kendetegner de politiske partier i 70'erne, præger i høj grad deres interne opbygning. De elektroniske medier har i realiteten overtaget den rolle, som en tæt forbindelse til en social klasse og gruppe tidligere udgjorde, nemlig som det centrale bindeled til vælgerne.

Derfor er medlemmer, rekrutteret i en bestemt social klasse, ikke længere særligt nødvendige for det politiske partis arbejde.

Det samme gælder for rekrutteringen af partiets ledende personer f. eks. folketingskandidater og folketingsmænd. Konkret kan man se det på den måde, at partiernes medlemstal er dalende og at partiernes kandidater og ledende

17) Desværre findes der ingen systematiske analyser af de nævnte forhold, men man får nogle antydninger i E. Damgaard m. fl. *Folketingsmedlemmer på arbejde*. Århus 1979.

personel rekrutteres blandt funktionærer (lønnede partifunktionærer bl. a.), direktører og ledende administrativt personale.¹⁸⁾ Internt i partiet får det til konsekvens at f. eks. generalforsamlinger, brede politiske diskussioner af konkrete politiske spørgsmål og aktivt arbejde i forbindelse med udbredelse af partiets standpunkter betyder ret lidt for det politiske parti.

Der er altså tydelige tegn på, at de politiske partiers interne organisation er blevet præget af en større og større centralisering. Ikke mindst understreges dette forhold af, at medlemmerne er blevet mere eller mindre overflødiggjort, både med hensyn til udviklingen af den aktuelle politik og med hensyn til udbredelse af den blandt befolkningen. Derimod har der været et stigende behov for lønnede partifunktionærer, der arbejder i tæt forbindelse med partiets hovedbestyrelse og folketingsgruppe, i forbindelse med f. eks. udviklingen af partiets politiske standpunkter og i forbindelse med afviklingen af en valgkamp. Derfor kan man tale om en klar tendens til centralstyring af de politiske partier.

Hvis man skal sammenfatte denne gennemgang af de politiske partiers adfærd i 70'erne, så mener jeg at der er mange gode argumenter for at karakterisere partierne som *centralstyrede massepartier*.

3. De centralstyrede massepartier og vælgerne

Det umiddelbare resultat af de centralstyrede massepartiers adfærd i 70'erne er en *svækkelse af de politiske partiers sociale forankring i en bestemt social klasse eller social gruppe*. Svækkelsen er ikke så omfattende, at den helt udvisker den historiske binding mellem parti og klasse, f. eks. mellem SD og arbejderklassen, mellem Venstre og landmændene og mellem Det konservative Folkeparti og de selvstændige næringsdrivende. På den anden side er svækkelsen så markant, at der er sket alvorlige brud på disse historiske bindinger i 70'erne. De politiske partier har således hentet stemmer fra alle kasser og grupper, samtidig med at vælgerne fra den sociale klasse, som et giver politisk parti historisk er bundet til, forlader partiet til fordel for andre partier. Der kan således i 70'erne spores en række vælgerforskydninger på tværs af partierne og de sociale klasser.

Denne nye løse forbindelse mellem partierne og de sociale klasser gør det samtidig lettere for nye partier at slå igennem. Man har således i 70'erne set en række nye partier (CD, Krf., FRP) slå igennem med store stemmetal.¹⁹⁾

De nævnte ting er med til at tegne det umiddelbare billede af det politiske system i Danmark. Som det forhåbentlig fremgår af min diskussion af de politiske partiers adfærd, så mener jeg at man skal finde en nærmere begrundelse for de nævnte iøjnefaldende forhold i fremkomsten af de centralstyrede massepartier. Der er imidlertid en anden side af denne sag, og den vedrører vælgernes muligheder for at påvirke den politiske udvikling – som vælgere.

18) Se J. Andersen. Socialdemokratiet . . . op.cit. p. 149.

I og med at de politiske partier ikke længere repræsenterer og forsvare på det politiske felt en given social klasse, svækkes den sociale classes medlemmers muligheder for at påvirke den politiske udvikling, og dermed statens politik.

Lad mig prøve at forklare det lidt nærmere. Der er flere forhold der peger i den retning:

1. De centralstyrede massepartier svækker medlemmernes indflydelse på partiets politik og aktiviteter. Medlemmerne holdes uden for den politiske diskussion, og de er ikke med til at formidle partiernes politiske synspunkter ud til vælgerne. Det er forhold jeg har været inde på tidligere. Kernen i dette er, at partierne styres centralt fra, hvilket altså udelukker medlemmernes indflydelse på politikken. Men der er mere endnu.

2. I kraft af, at de politiske partier mere eller mindre har svækket deres sociale forankring, kan de sociale classes medlemmer ikke påvirke de politiske partier til at tage bestemte sager op, som relaterer sig til den givne classes situation. Der kan nævnes flere eksempler på dette forhold. F. eks. vil Socialdemokratiet ikke tage de lønkrav (f. eks. 35 kr. som mindsteløn, formuleret i midler af 70'erne) som arbejderklassen formulerer op og forsvare dem politisk. Landmændene står i en lignende situation. Her vil Venstre ikke tage deres problemer op og forsvare dem. Netop fordi det er et forsvar for en bestemt classes interesser.

3. Vælgerne kan ikke fastholde et parti på bestemte standpunkter, og dermed presse det til at kæmpe videre for de krav, partiet selv har sagt, man ville kæmpe for. Det hænger sammen med at partiernes politisk formuleringer er så generelle, og at de faktisk ikke berører grundlæggende politiske spørgsmål, på en konkret måde.²⁰⁾ Dertil kommer, at når partierne ikke tager krav op, der modsvarer en classes interesser, så kan det være vanskeligt at finde ud af, hvilke krav man skal tvinge partiet til at fastholde. Eksemplet med Socialdemokratiet og ØD er her meget nærliggende. Dels har SD siden begyndelsen af 70'erne hævdet, at man ikke ville gå med til indgreb overfor lønningerne, uden at man fik ØD.²¹⁾ Og det har man hver gang gjort, uden ØD. Dertil kommer, at ØD er et centralstyret partis opfindelse. Tilslutningen til ØD blandt SD's egne vælgere er ret minimal. Det er formodentlig i fagbevægelsens top man finder den største tilslutning.

Hvilket i øvrigt blot understreger det centralstyrede element.

4. Vælgerne har ingen mulighed for at komme igennem med deres krav og synspunkter. Partiernes kontakt med vælgerne er mere og mere blevet en en-

19) Se O. Borre m. fl. Vælgere i 70'erne. op.cit.

20) Se J. Andersen. Vælgere, de politiske partier ... op.cit.

21) Se J. Andersen. Socialdemokratiet i 70 ... op.cit. p. 77 ff.

vejskommunikation, i kraft af at partierne prioriterer medierne, og her først og fremmest TV, som deres vigtigste kontaktmiddel til vælgerne. Noget der i øvrigt underbygges af medlemmernes svagere og svagere placering inden for partierne. Efterhånden er det sådan, at det er vælgerne der skal påvirkes og partierne der skal påvirke. De nævnte forhold er med til at svække vælgernes muligheder for at få indflydelse på den politiske udvikling. Man har godt nok de formelle institutionaliserede muligheder, men de svarer ikke til den måde, virkelighedens politiske institutioner er organiseret på. Man kan faktisk gå så vidt som til at sige, at de centralstyrede massepartiers adfærd blokerer for vælgernes muligheder for at deltage aktivt i politik.²²⁾

Hvad enten de vil det eller ej, så er de politiske partier, i kraft af svækkelsen af deres sociale forankring, med til at sikre, at befolkningens muligheder for at øve indflydelse på den politiske udvikling svækkes alvorligt. Samtidig med at de fastholder deres støtte i befolkningen i kraft af deres medieorienterede aktiviteter.²³⁾ De politiske partier er altså på en gang med til at sikre en tilslutning til det borgerlige demokrati, samtidig med at de forhindrer, at de muligheder for at påvirke den politiske udvikling, som ligger i det borgerlige demokrati, bliver brugt af befolkningen.

På den baggrund kan det udmærket slås fast at *de politiske partier i forhold til staten fungerer som institutioner, der er med til at legitimere statens politik*, d. v. s. her under krisen institutioner, der er med til at legitimere de stadig mere omfattende og stramme reguleringer af en række økonomiske, politiske og ideologiske forhold.²⁴⁾

Jeg vil godt her understrege, at jeg ikke har sagt, at det skulle være partiernes eneste funktion. Det jeg mener er, at de politiske partiers udvikling i retning af centralstyrede massepartier uden social forankring har placeret partierne i en position, hvor de varetager denne funktion i forholdet mellem staten og vælgerne.²⁵⁾ Nogle partier mere end andre, hvad der skulle være fremgået i gennemgangen af de politiske partiers adfærd.

Til slut vil jeg afrunde denne artikel med en kort diskussion af baggrunden for de politiske partiers adfærd som centralstyrede massepartier.

22) De politiske partier og den måde, de politiske institutioner er organiseret på, fungerer også individualiserende, på den måde at alle rettigheder er individuelle. Dermed opsplittes enhver social sammenhæng, og dermed et politisk fællesskab. – Se videre i J. Andersen. *Det borgerlige parlament og de borgerlige politiske partier – ideologiske statsapparater*. Århus 1976. p. 61 ff.

23) En præcis teoretisk diskussion af denne bestemmelse findes hos J. Hirsch. Til analysen af den borgerlige stat. I *Oktober* nr. 8. 1977. En anden indgangsvinkel findes hos J. Habermas. *Legitimitetsproblemer i senkapitalismen*. København 1975.

24) Jvf. J. Hirsch. op.cit. der bestemmer de politiske partier som masseintegrative apparater, der er med til at tilvejebringe accept af den statslige politik. Op.cit. p. 44 ff.

25) Denne bestemmelse af partierne er diskuteret nærmere hos Jørgensen og Ibsen. *Fagbevægelse og stat I*. Kbh. 1978. p. 242 ff.

4. Staten og de politiske partier

Hvis man kort skulle sammenfatte statens udvikling i 70'erne kan man sige, at den er præget af, at staten griber stramt regulerende ind overfor såvel økonomiske som politiske og ideologiske forhold, med det formål at sikre den kapitalistiske økonomis fortsatte vækst. Det har krævet en udvidelse af statens aktiviteter, og det har betydet et større forbrug af økonomi. Baggrunden for denne udvikling er statens forsøg på at modvirke krisetendenserne i den danske økonomi. Denne udvikling kræver, at staten er bygget op på en sådan måde, at den er i stand til at overskue, organisere og iværksætte disse mange aktiviteter. Og sådan som den danske stat i dag er bygget op kan man faktisk sige, at den er bygget op så den kan varetage disse ting.²⁶⁾

På det øverste niveau har man de politiske institutioner og de politiske partier. Konkrete spørgsmål og aktiviteter når sjældent herop, idet det kræver en omfattende ekspertviden at finde rundt i statens konkrete aktiviteter. Derfor begynder man her at udarbejde brede, almene beslutninger, der rummer hensigter, retningslinier, generelle regler og bemyndigelser.

På mellemniveauet finder man centraladministrationen. Her koordineres og organiseres statens konkrete aktiviteter. Det er nemlig her man finder eksperterne. De udarbejder den konkrete fortolkning af de brede og almene beslutninger, der er taget på det øverste niveau. Ligesom man leverer det materiale, der danner grundlaget for de beslutninger man tager på det øverste niveau. Udarbejdelsen af fortolkninger sker f. eks. i form af cirkulærer og bekendtgørelser, som sendes videre i systemet. Det er altså her, på mellemniveauet, at den reelle udformning og koordinering af statens konkrete politik finder sted. På det underste niveau finder man lokaladministrationen og de folk i centraladministrationen, der står i daglig kontakt med befolkningen. Det er her man fører statens aktiviteter ud i livet. Det er her man tager konfrontationen med befolkningen. Og det er her man finder en ekspertgruppe med ret begrænset viden, baseret på cirkulærer.²⁷⁾

Accepterer man at staten er bygget op på den måde, og det er der gode grunde til at gøre,²⁸⁾ er der ikke noget at sige til, at de politiske partier har udviklet sig på den måde de har. Det reelle i denne udvikling er nemlig, at de fjernes mere og mere fra de centrale beslutningsprocesser i staten. Noget der har medført, at de beskæftiger sig mere og mere med generelle forhold. I forhold til de sociale klasser betyder det, at de er ude af stand til at sætte præg på den politiske udvikling, og at de kun har en række generelle og almene per-

26) Se en nærmere diskussion af statens opbygning i J. Andersen. *Den danske stats krise*. Ålborg 1980, og J. Andersen. Staten og den aktuelle krise i Danmark. I *Grus* nr. 1. 1980.

27) Se videre hos D. Tarschys. *Den offentliga revolutionen*. Stockholm 1978. p. 38 ff og p. 68-69.

28) Se f. eks. diskussionen i J. Andersen. *Den danske stats krise*. op.cit.

spektiver at tilbyde vælgerne. Perspektiver der har meget lidt med den konkrete politiske hverdag at gøre.²⁹⁾

Set i dette perspektiv er der en klar sammenhæng mellem de centralstyrede massepartiers adfærd og den måde, staten er organiseret internt på. Det er den samfundsmæssige udvikling, og den måde, som denne udvikling har sat sit præg på statens institutionelle »skelet«, der har medført, at de politiske partier har fået tildelt den plads i det statslige hierarki, som tilfældet er. Og det er den egentlige baggrund for fremkomsten af de centralstyrede massepartier.

Der er imidlertid grund til at gå et skridt videre i denne diskussion, nemlig til spørgsmålet om drivkraften i den samfundsmæssige udvikling. En udvikling der er med til at svække det borgerlige demokrati på den ene side og styrke staten på den anden. Det kan man få en antydning af, ved at se lidt nærmere på forholdet mellem staten og krisen.

Den økonomiske krise, nationalt og internationalt, er den direkte årsag til, at der sker ændringer i statens politik, og dermed i dens institutioner. De fleste ændringer er nemlig et forsøg på at imødekomme og overvinde den økonomiske krise, eller i det mindste dens resultater.³⁰⁾ Men dermed imødekommer staten i virkeligheden borgerskabets interesser i en kapitalistisk økonomi, der stadig akkumulerer.

Der er næppe nogen tvivl om, at i det kapitalistiske samfund (Danmark) er krumtappen sikringen af den kapitalistiske økonomis grundlag: den fortsatte produktion for profit. Et forhold der forstærkes under den aktuelle krise. Derfor skal man nok finde en væsentlig del af den sociale kraft, der ligger bag statens udvikling, i borgerskabets kamp for realiseringen af egne interesser. Det åbner igen op for problemstillingen vedrørende forholdet mellem borgerskabet og staten, specielt dens »mellemniveau«. Det skal jeg imidlertid ikke komme nærmere ind på her.³¹⁾ Lad mig i stedet benytte lejligheden til at understrege nødvendigheden af at fastholde et totalitetsperspektiv i analyser af samfundsmæssige forhold. Ikke sådan at man hver gang kommer med en total analyse af alle forhold i samfundet, men at man klart antyder nogle »totale sammenhænge«. Og dermed bruger sine egne analyser og diskussioner til at rejse nye problemstillinger. Det håber jeg, har været tilfældet med denne artikel.

29) Jvf. D. Tarschys. op.cit. p. 70.

30) Se disse ting diskuteret sammen i N. Poulantzas. *L'Etat, le Pouvoir, le Socialisme*. Paris 1978.

31) Se videre i N. Poulantzas. op.cit og J. Hirsch. *Staatsapparat und Reproduktion des Kapitals*. Frankfurt a. Main. 1974, specielt p. 231 ff.